

Nuri Bilge Ceylan sinemasında aydının Anadolu ile imtihanı

ÇAĞDAŞ GÜNERBÜYÜK

Nuri Bilge Ceylan'ın son filmi *Bir Zamanlar Anadolu'da*'nın Adana'da Altın Koza Film Festivali kapsamında yapılan galası, yoğun bir ilgiyle geçen ay gerçekleşti. Alishıldık galalar gibi ünlüler geçidi şeklinde değil, Adana halkının katılımıyla. Alishveriş merkezi içindeki sinemanın iki salonunda düzenlenmesi planlanmıştı. Büyük olanında yönetmen ve oyuncular yer alacak, valiyle küçük bir seremoni düzenlenecek, basın bunu izleyecekti, diğerinde ise geriye kalanlar, halk olacaktı. Katılanların sayısı beklenenden çok olunca salonlara sığılmadı. Özellikle filmi yönetmenle birlikte izlemek isteyen seyirciler büyük salona girmekte ısrar etti, konuşmalar yapıp alkışlı protesto bile düzenlenince, filmin başlaması iyice gecikti. Sonunda, bir çare bulunup en ısrarlı topluluğun da büyük salona girmesi sağlandı, ayrıca sığmayanlar için yeni bir salon daha açıldı. Yetmedi, önce sadece Yılmaz Erdoğan tek tek salonları dolaşıp seyircileri selamladı, birkaç dakika sonra da Nuri Bilge Ceylan "İyi seyirler" turuna çıktı.

Nuri Bilge Ceylan filmleri halk tarafından en çok izlenen yönetmen olmaktan epey uzak, zaten daha çok kişinin izleyebilmesi ölçütlerine göre film çeken biri de değil. Marifeti, bildiğini yapmaktan şaşmayıp, bunu önce seyirciye değil dünya sinema otoritelerine kabul ettirmiş olması. Yine de, galasını İstanbul'da ünlüler kalabalığı yerine Anadolu'da halkla yapmayı tercih eden de o.

Taşra temasının, başka yönetmenler gibi Ceylan filmleri içindeki yeri de birçok bakımdan ele alındı, bu da taşranın ağır akan zamanı, güçlü yalnızlık duygusu, uçsuz bucaksız manzaraları gibi motiflerin ne şekilde kullanıldığına ilişkin bir kanı oluşturdu. Taşranın daha Ceylan'a özgü kullanımında ise, aydının taşrayla ilişkisi gibi bir ortak konu var. Kurtuluş savaşı ile birlikte Anadolu'yu keşfeden İstanbul aydınının memleketini tanıma hikâyesi, Cumhuriyet dönemi romanından başlayarak edebiyatta da önemsenen bir mesele olmuştu. Ceylan'ın da *Kasaba*'dan itibaren okumuş, entelektüel, çoğunlukla sınıfsal olarak üst tabakaya ait olan karakterlerini, kendi doğdukları ya da başka nedenlerle gittikleri taşraya göndermesi de bir miktar bu mirasın izinden gidiyor.

Bunun yeni örneği *Bir Zamanlar Anadolu'da* filmine adını veren sahnede diyalog da şöyle: Zanlıların gömdüklerini söyledikleri bir cesedi aramak üzere yola çıkan adliye ve polis ekibindeki kasaba doktoru ile orali şoförlerden biri, bir bekleme anında sohbet eder. Bir yandan duyulan sıkıntı ve zaten kafaları-

nı kurcalayan düşünceler ikisinin canını iyice sıkınca, şoför doktora "Sen de bir zamanlar Anadolu'da şöyle olmuştun diye anlatırsın" der. Bunun bir tecrübe olarak görülmesi, yaşanması, gözlenmesi, anlaşılması ve bitmesi gereken bir deneyim olarak kabul edilmesini hatırlatır ona.

Nuri Bilge Ceylan sinemasında, aydın ile taşranın karşılaşması başından beri var idiye de, böyle bir gözleme ve geçici bir tecrübe olarak idraki, yeni aslında. İlk filmi *Kasaba*, adının doğrudan çağrıştırdığı gibi bir Anadolu kasabasında geçen taşradan kurtulmaya çalışma çabasının filmiydi. *Mayıs Sıkıntısı*, büyük şehre gidip orada sinema gibi entelektüel bir uğraşı öğrenen, sonra doğduğu kasabaya dönerek bunu tatbik etmeye çalışan bir genç adam üzerineydi. Bu kez kahramanın niyeti, bir anlamda taşrayı dönüştürmekti ama umduğunu bulmaktan çok uzakta, oranın insanına yeniden öfkelenip bu çabasının adını ancak sıkıntı koyabildi. *Uzak*'ta mekân artık İstanbul'du, ancak şimdi de memleketten gelen bir akraba, taşradan kaçan kahramana solumak istemediği memleket havasını üflüyordu. Akrabaya evini açsa da, onun kokusu, konuşması, alışkanlıkları, her şeyi battıkça batıyor ve taşrayla imtihanını yeni bir boyuta taşıyordu. Öncesi taşradan kaçmak üstüneydi, o, taşrayı evden kovmak, belki bir anlamda içinden atmak üstüne.

Bu üç filmin birbirini izleyen bir üçleme olarak oldukça otobiyografik unsurlara dayandığı biliniyor. Filmlerden yönetmenin hayatı kadar Anadolu'ya bakışına ilişkin anlamlar çıkarmak mümkün. Ceylan doğduğu büyüdüğü topraklara yabancılaşan kahramanlar anlatarak memleketle ilişkin bir şey söylemeye çalışıyor. Sözüünü ettiğimiz, bu temayı işleyen edebiyat ve sinema eserlerinin birikimi, aydının üstten bir edayla yaklaştığı Anadolu'nun zenginliğini görememesini eleştirmek kadar, onun binlerce yıllık katı gelenekleri bir çırpıda değiştirmesinin mümkün olmadığı gibi karamsar sonuçlara da varabildi. Ceylan'ın üçlemesi de, yine bu temanın pek edebi olmayan ifadeleri sayılacak "Bu halk adam olmaz" ya da "Buradan adam çıkmaz" gibi karamsar bir yabancılaşma ile başlıyor denebilir. *Uzak*'la birlikte halka tepeden bakan kahramanımızın özelliklerine sınıfsal bir çatışma, daha belirgin olarak ekleniyor. Ama bu kahramanın hali filmde olumlanmaktan giderek uzaklaşıyor, daha çok kibri ve öfkesi olumsuzlanıyor, bir anlamda bu yabancılaşmanın özleştirisi yapılmaya çalışılıyor.

İklimler ve Üç Maymun'da bunu tartışacak kadar veri yoksa da, *İklimler*'deki Ağrı yolculuğu ya da *Üç Maymun*'da sınıfsal tarafı daha baskın bir "İstanbul'un taşrası" mahalle yapısı, yönetmenin aydın ile taşra temasından vazgeçmeye niyeti olmadığını ilan ediliş olarak görülebilir.

Bir Zamanlar Anadolu'da'ya gelince, bu yabancılaşma özeleştirisinin giderek yerini Anadolu'yu olduğu gibi kabullenmeye bıraktığı söylenebilir. Savcı Nusret'in de genel bir kabullenme ve bırakma hali var ama bu ilişkinin asıl merkezindeki kahraman, Doktor

Cemal. Oraya atanmış, her yerin birbirine benzediği yerde gün sayıyor. Ve fazla diyaloga girmeden, sessizce gözlemleyerek, kimi yerde aklına takılanları sorup öğrenmeye çalışarak ve giderek anlayan bakışlarla bakarak, bu taşrayla "barışmayı" ilan ediyor. Köylülerin aralarındaki şakalaşmalara gülüyor, kızlarını güzel buluyor, herkesin nefretle baktığı zanlıyı bile anlıyor gibi duruyor. Zanlıya sigara uzatma sahnesi, bunca yıldır Anadolu'ya öfke duyan Nuri Bilge Ceylan kahramanları için en önemli kırılma olsa gerek. Polis engellese de, Doktor Cemal elleri kelepçeli zanlıya

sigara tutuyor ve bu paylaşma anının sessizliğinde kimin kimden özür dilediği, kimin kime teşekkür ettiği bir anlamda birbirine karışıyor.

İlginç olan paralellik şu: Filmlerde Anadolu'ya bakış fikrinin evrimi, bir yönetmen olarak Nuri Bilge Ceylan'ın izleyicisiyle kurduğu ilişkinin seyrini de açıklayabilir. Dün, taviz vermeyen sinema anlayışıyla seyircinin onu iyi anlamamasını, filmlerinin dolup taşmamasını dert etmeyen bir yönetmen vardı. Ama tam da bu dert etmeme yüzünden seyirciyle daha yakın bir ilişki kurmaya çalışmayan, kahramanları kadar soğuk ve uzak bir yönetmenin filmlerini izledik. Bugün ise, şimdiye kadar sahip olmadığı kadar uzun diyalogları, mizahı, zengin, sahici, halktan karakterleri olan bir filmle karşı karşıyayız. Bütün uzunluğuna

karşın, göz kırpmadan izletmeyi başarmasında, böylesi rahatlatma numaralarının payı büyük. Aralara serpiştirilmiş eğlenceli konuşmalar gibi daha önce yapmayı düşünmediği unsurlar, Ceylan'ın bir anlamda seyirciye onun istediğini vermek üzere hareket etmesinin emaresi. Aynı zamanda, halkın kendisini daha fazla gözlemleyip, onun meselelerini işlemek çabası var.

Kolay takip edilen, esprili diyaloglarla dolu ama sinemasının düzeyinden taviz veren değil, bilakis, bu düzeyi halka yakın olmakla zenginleştirmeye çalışan bir sinema anlayışı, *Bir Zamanlar Anadolu'da* filminin anlamını daha da belirginleştiriyor. Yine Anadolu'ya dışarıdan, uzaktan bir bakış var ve bu bakışta "yalnız ve güzel" insanların hikâyelerini anlatmak isteği eksik değil. Sigara uzatır gibi. ▣

